

Kültür Mirasını Korumada Çeşitli Yaklaşımlar*

Reha Günay

Gelişmelerin çok yavaş olduğu çağlarda kültür değerlerinin korunması gibi bir kavram da oluşmamıştı. Özellikle sanayi devriminden sonra çok hızlı bir değişim yaşanınca geleneksel adı altında toplayabileceğimiz birçok davranış biçimi, teknik, yöntem ve bu şekilde ortaya çıkan ürünler değişmeye ve giderek kaybolmaya başladı. Bunu fark eden insanlar bir zamanlar kendi toplumlarının bir göstergesi olan değerlerin değişmesine ve kaybolmasına endişe duyarak baktılar ve onları korumanın yollarını düşünmeye başladılar. Bir başka grup ise değişimin kaçınılmaz bir gelişim olduğunu ve koruma çalışmalarının yararsız ve başarısız olacağını savundular ve hâlâ bu fikirde olanlar bulunmaktadır. Yaşama biçiminin değişmesinin kaçınılmaz olduğu doğrudur ama bu değişimlerin belgelenmesi ve en azından belgelerin korunması bir gerekliliktir. Konumuz bunu tartışmak değil. Biz burada zaten hep korumadan yana olarak toplandık. Onun için korumanın yararları üzerine de konuşacak değilim. Koruma insanlığın nereden nereye geldiğini ve gelişimin hangi koşullarda oluştuğunu gösteren bir tutum olduğu kadar, geleceği planlamamıza yarayan bir yol göstericidir. Koruma diğer yandan öğrenmeyi hedef almakta, öğrenme arzusu, araştırmayı kamçulamaktadır. Neyi korumak gerektiğine karar vermek bir bilgi birikimi istediği gibi, korumaya başladığınızda o konu hakkında daha fazla bilgi edinme ihtiyacı ortaya çıkmakta, böylece araştırma başlamaktadır.

İlk koruma çalışmalarından yasalarla koruma dönemine geçiş ve korumanın temel ilkelerinin uluslararası toplantılarla ortaya konulması ve devamlı gelişmesi, korumada evrensel kuralları da beraberinde getirmiştir. Yine de ülkeler kendi kültür değerlerinin özelliklerine, ayrıca toplumsal ve ekonomik yapılarına göre çeşitli koruma yöntemleri uygulamaktadırlar. Ben burada bazı koruma yaklaşımlarına değineceğim.

---

* Bu makale, yazarın 17.01.2006 tarihinde Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün konferansları çerçevesinde sunulan konuşmanın geliştirilmiş metnidir.

Kültür değerlerini maddi ve manevi olmak üzere iki başlıkta toplamak eğilimi yaygındır. Birincisi, maddi kültür varlıkları, insan elinden çıkma her tür ürün olduğu kadar insanların yaşadığı veya bazı önemli etkinliklerde bulunduğu coğrafya parçalarını da kapsar. İkinci olarak, Manevi kültür değerleri ise insanın bütün yaşam biçimlerini ve ürettiği kültürü kapsar. Özellikle müzik, gösteri sanatları ve uygulamalı sanatlarda kullanılan tarihsel ve sanatsal değeri yüksek olan beceriler, dini inançlar, törenler, halk eğlenceleri, lehçeler ve deyimler, bir toplumun karakterini oluşturan gelenekler ve halk kültürü kapsamına giren maddi kültür varlıklarıyla ilgili adet ve davranışlar bu kapsama girer. Pek çok ülkede gelenekler devam etmektedir. Japonya'da apartman katında hâlâ tatamili bir oda vardır. Japon kadınları törenlerde kimono giymeyi sürdürmektedir. Çin, Japonya, Çinhindi hâlâ çubukla yemek yemektedir. Özbekler hâlâ hilat giydirmektedir. Hollandalılar tahta pabuçlarını giymekte, İspanya, Yunanistan siesta yapmaktadır.

Maddi kültür varlıklarının korunması taşınır ve taşınmaz olmasına göre ele alınır. Taşınır kültür varlıklarını arkeolojik ve etnografik olarak ayırabiliriz. Bunları aşağıda daha sonra ele alacağız. Taşınır kültür varlıkları daha çok sayıda ve küçük boyutundan dolayı korunması daha kolay olduğundan bu alandaki koruma çalışmaları daha yaygındır. Burada kazanılmış deneyimler taşınmazların korunmasında da yol gösterici olabilir ve kanımca da olmuştur.

Taşınmaz Kültür Varlıkları

Taşınmazları kentler, kent parçaları, her tür anıtsal ve konut mimarisi ve peysaj yanısıra insanların yaşamında önemli olaylara tanıklık etmiş alanlar olarak görebiliriz, örneğin Çanakkale ve Malazgirt savaş alanları, her kentin çevresindeki mesire ve oyun alanları gibi.

Kent Koruma

Eski kentlerin korunmasında genel yaklaşım, eskinin rehabilite edilmesi yani yeni yaşam koşullarına uydurulması yanında, eski kentten yeşille ayrılmış yeni yerleşme alanları açılması şeklindedir. Büyük kentler için uydu kent denilen yeni yaşam merkezleri kendi kendine yetecek biçimde eski kentin yarım veya 1 saat uzağında uygun yerlere kurulmakta, eski büyük kente genellikle özel ihtiyaçlar için gidilmektedir. Böylece eski kentin yoğunluğu artmamakta, İstanbul'da olduğu gibi ulaşım sorunları yanında birçok sosyal, sağlık ve ekonomik sorun da ortaya çıkmamaktadır. Avrupa'da bu uygulama

tarihi küçük yerleşmelerde de uygulanmakta, eski köy yakınına yapılan yeni yerleşme, eskinin korunmasını hazırlamaktadır. Kentin korunması için yeni yaklaşım, tepeden inme değil *kentliler için ve kentlilerce* yapılmalı şeklindedir. Örneğin Mostar'da savaştan önce kent için hazırlanan projeler halka sergilenmekte, çeşitli tanıtımlardan sonra halk oylamasına sunulmaktaydı. Aynı çalışmalar New York belediyesince de yapılmaktadır. Hatta bu konuda bir halk komitesi vardır. Birçok Avrupa kentinde artık kent koruma planlaması değil uygulaması da bitmiştir. Şimdi halk ve ziyaretçiler eski kentin keyfini çıkarmaktadır (Res. 1). Özbekistan'da küçük bir kent olan Hiva, gerçekten dondurulmuş gibi korunmaktadır (Res. 2). Sana'a da böyledir (Res. 3). Kent koruma başlı başına çok uzun bir konu olduğundan fazla değinmeyeceğim.

Mimari Koruma

Bakım, Basit Onarım (Temizleme)

Aslında bütün yapıların periyodik temizlik ve bakım-onarım takvimi olmalıdır. Tarihi yapılar için bu çok daha önemlidir. En önemli sorunlar sudan kaynaklandığı için su alacak çatı, zemin gibi bölümler devamlı denetim altında tutulmalıdır. Rutubet denetimi için de önemli yapılarda sıcaklık ve nem sürekli ölçülmelidir. Rutubeti önlemede havalandırma çok önemlidir. Malzeme temizliği bugün çok uygulanan bir yöntemdir. Özellikle hava kirliliği malzeme üzerinde başta görünüş olmak üzere bozulmalara yol açmaktadır. Burada uygulanacak yöntem, malzemeye ve cephe özelliklerine bağlı olarak doğru seçilmelidir. Aksi halde yapı zarar görür. Ayrıca hava kirliliği önlenemediği sürece olay tekrarlanmaktadır.

Esaslı Onarım (Sağlamlaştırma, Consolidation)

Sorunun tespit edilmesinden sonra taşıyıcı sistemin veya malzemenin sağlamlaştırılması yapılır. Bu amaçla payandalar ilave edilebilir, demir bağlantılarla yapı sarılabılır, çelik halat veya demir lamalarla taşıyıcılar birbirine bağlanabilir. Sorun zeminden kaynaklanıyorsa zeminin sağlamlaştırılması yapılır. Malzemenin taş, ahşap, tuğla, kerpiç, metal olmasına göre malzeme sağlamlaştırılmasına gidilir. Bu işlemler tam bir uzmanlık işidir.

Bütünleme (Reintegrasyon)

Bazı kısımları yıkılmış olan yapıların tamamlanması yapının yıkılmasını önlemek, işlev vermek veya görsel olarak bütününü algılatmak amacıyla yapılabilir. Bütünlemede en önemli nokta yok olmuş bölümün nasıl olduğu

hakkında yeterli ipucu bulunmasıdır. Varsayımlara dayalı bütünlemeler yanlıştır. Ayrıca bütünlemede kullanılan malzeme ve teknikler yapının görsel bütünlüğünü bozmayacak şekilde uygulanmalıdır. Restorasyonun incelikleri de buradadır. Sonunda eklenen bölümün tarihi, yapının uygun bir yerine yazılmalıdır. Kullanılmayan özgün parçalar ise saklanır ve sergilenir.

Korumada önce belgeleme yapılır, bozulmalar ve nedenleri tespit edilir, eski durumunu ve varsa evrelerini gösteren restitüsyon çizimi yapılır, yapıya en uygun müdahale biçimine göre restorasyon projesi hazırlanır, uygulamanın her anı sıkı gözlenir ve denetlenir, daha sonra mutlaka yayın yapılmalıdır.

Yenileme-Renovasyon/Yeniden Kullanım-Rehabilitasyon/ Canlandırma

Yapı eski işlevine uygun yeni bir işlev alabilir. Yapı mekânının algılanmasını değiştirecek işlevlerden kaçınılmalıdır. Yapı mutlaka kamuya açılmalıdır, çünkü kültür varlıklarının gerçekte tüm ulusa, hatta dünyaya ait olduğu bilinmelidir, yine de kişi haklarına saygılı olunmalıdır. Mümkünse müze olarak değerlendirmek daha doğru olur. Evlerin modern yaşam biçimine uygun olarak yenilenmesi de özgünlük derecesine bağlıdır. Bazı ihtiyaçlar için ekler yapılabilir. Ekler mümkün olduğu kadar tarihi yapıya uzak, çağdaş, dikkati çekmeyen ölçü ve biçimlerde yapılar olmalıdır.

Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon)

Bu uygulama birkaç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisinde tarihi yapı önce tamamen yıkılmakta sonra özgün veya modern malzemelerle yeniden yapılmaktadır. Bu tür uygulamalar bizde ne yazık ki ikinci sınıf eski eser restorasyonu adı altında bilinçsizce ve acemice uzun bir süre yapılmış, özellikle İstanbul'un sivil mimarlık örneklerinin yok olmasında büyük payı olmuştur. Diğeri ise eskiden yıkılıp kaybolmuş yapıların yeniden yukarıda saydığım yöntemlerle yapılmasıdır. Böylece inşaat yasağı olan Boğaziçi'nde yıkılmış bir ev resmi getiren yeni bir apartmana sahip olabilmektedir. Avrupa'da da savaştan sonra yıkılmış bazı yapılar yeniden yapılmıştır. Burada ölçüt, yapının tarihi ve ulusal değere sahip bulunması ve tarihi çevreyi bütünleyici önemde olmasıdır. Üçüncüsü anı değeri olan bazı yapıların yeniden yapılmasıdır. Selanik'teki Atatürk evinin bir kopyasının Ankara'da yapılması gibi. Yok olmuş bir yapı ancak değeri çok önemli ise (simge yapı), çok harap olmuş ise (Amcazade yalısı gibi), kısa süre önce yıkılmış ise, elde çok görsel veri varsa, belki eski malzeme ve tekniklerle tekrar ele alınabilir.

Çünkü malzeme, ölçüler, detaylar aynı olsa bile, işçilik hiçbir zaman aynı olamaz; yapılan yeni yapı tarihi belge niteliğini artık taşıyamaz.

Peysaj Koruma

Koruma yöntemleri içinde zor olanlardan biridir. Çünkü bir canlıyı korumak hiç de kolay bir şey değildir. Japonya'da ün yapmış bazı bahçeler kaya bahçeleri olmakla beraber, bazılarında çeşitli yöntemlerle biçimlendirilmiş ağaçlar, çalılar, bitkiler vardır. Yaşayan, büyüyen bu bitkiler ilk tasarıma uygun olmayan biçimlere dönüşebilirler. İşte burada geleneksel Japon bahçıvanlarına büyük iş düşmektedir. Zaman zaman yosunlarıyla ünlü bazı bahçelerin ziyaretçi fazlalığından dolayı yosunların ezilmesi nedeniyle kapatılıp birkaç yıl bakıma alındığı biliniyor. Ayrıca bazı ünlü ağaçlar kurduğunda yerine dikilen ağacın büyüüp aynı şekli almasına kadar, kurusu saklanmaktadır (Res. 4).

Arkeolojik Alanların (Sit) Koruması

Arkeolojik alanların korunması önemli bir sorundur. Çalılar ve tropik bölgelerde ağaçlar kontrolsüz büyüyerek duvarları parçalamaktadır. (Orta Amerika ve Güney Doğu Asya). Özellikle kerpiç mimari kalıntıları ve tarihöncesi kazı alanları iklimsel nedenlerle kısa sürede tahrip olmaktadır. O yüzden bu alanların üstünün örtülmesi uzun zamandır uygulanan bir yöntemdir ve artık ülkemizde de görülmektedir. Bugünlerde tartışılan eski bir konu, kazı alanlarının yeniden doldurulmasıdır.

Karatepe'de ortostatların, bazalt olmasına rağmen, bir iki yıl açıkta kaldıktan sonra parçalandıkları görülmüş ve üstünü örtmek gereği duyulmuştur. Örtünün tasarlanmasında hem güneş ve yağmurdan koruma hem de kale girişlerinin mimarisini yansıtması birlikte düşünülmüştür. Sonuçta belki hiçbir yerde bu kadar aykırı durmayan bir tasarım ortaya çıkmıştır (Res. 5). Efes'teki yamaç evlerin üzerini kapatan yeni örtü, çağdaş malzeme ve teknolojiyle yapılmıştır.

Açık Hava Arkeoloji Müzeleri

Arkeolojik bir alan kendi fiziksel çevresi içinde bir anlam kazanır. Yakın ve uzak çevresinin topografyası, kuzeyi-güneyi, bitki örtüsü, diğer doğal ve yapay öğeleri, çevresindeki malzeme ve beslenme kaynakları, jeopolitik durumu, ulaşım, iklim gibi faktörler, bize bu alanı daha iyi yorumlamaya yardımcı eder. Eğer biz bu alandan önemli eserleri toplar, kalanı kendi kaderine

terk edersek ne o topladığımız eserlerin bir anlamı kalır, ne de yağmaladığımız eski kentin.

Heijo Açık Hava Müzesi

M.S. 710-780 yılları arasında başkent olan Heijo kenti bugünkü Nara kentinin altında kalmaktadır. Heijo'dan bugün Todaiji, Kofukuji, Yakushiji gibi ahşap tapınaklar ve birkaç imparator mezarı dışında ayakta bir şey kalmamıştır. 1924 yılında başlayan kazılarla 300.000 m² lik bir alan kazılmıştır. Bugün yerleşme alanı ve pirinç tarlası olarak kullanılan bölgeden ancak imparator sarayına ait olan 2 km² lik bir alan korunabilmiş, geri kalan kısım kazıdan sonra sahiplerine iade edilmiştir. Saraya ait alan şimdi açık hava müzesi olarak kullanılmakta, bazı önemli bina temelleri buldukları yerleşme alanı içindeki yerlerinde koruma altına alınarak halka gösterilmektedir. Kentin 8.5x6.5 m boyutunda 1:1000 ölçekli bir maketi teşhir edilmektedir. Kazı için kurulan enstitü, araştırma merkezlerine dönüşmüş, laboratuvarlar, müze, derslikler ve yatakhaneleri ile bütün Japonya için uzman yetiştiren bir merkez kazanılmıştır. Bazı alanların üstü örtülmüştür. Japon yapıları ahşap olduğundan taşıyıcı dikmeler tek taş temeller üzerine oturmaktadır. Ahşap elemanlar çürümüş olduğundan sadece taş temeller kalmıştır. Bunun üzerindeki ahşap elemanlar ise pleksiglastan yapılarak gösterilmektedir. Sarayın yapımında ne kadar ahşap kullanılmış, nereden gelmiş, yapım yöntemleri, işgücü gibi her şey açıklanmaktadır. Açık havada ise ahşap sütunlar yerine çit ağacı dikilerek silindirik şekilde budanmıştır (Res. 6).

Karatepe-Aslantaş Açık Hava Müzesi

Karatepe'yi gezerken topografyayı görüyor, mevsimleri, iklimi, zamanı beraber algılıyoruz. Herhangi bir kapalı müzeye alınma şansı olmayan, alınsa bile ancak depoya konulacak taş parçaları burada diğer taşlarla beraber bir bütünü kavramamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca restorasyon işleri de zaman içinde bulunan ve yan yana getirilen yeni parçalarla süreklilik kazanmaktadır. Yine bu sayede Hitit hiyerogliflerinin tam sağlıklı okunması mümkün olmuştur. Konum, tasarım ve yapım bakımından bütün veriler yerli yerinde durduğundan o gün için düşünülmeyen ama bugün veya yarın akla gelebilecek fikirler ve yorumlar için her an incelemeye hazır durumdadır. Nitekim kazı yapıldıktan 30 yıl sonra, daha önce bazı heykel kalıntıları bulunan Ceyhan ırmağının karşı sahilindeki Domuztepe'de yapılan araştırmada çok önemli yerleşme kalıntılarına ulaşılmıştır. Bu buluş ancak burada kurulan açık hava müzesinin bir araştırma merkezi olmasıyla

gerçekleşmiştir. Eğer Karatepe Açık Hava Müzesi kurulmasaydı, buradan götürülecek taşlarla Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde belki bir oda yada 3-5 metrelik bir duvar donanacaktı. Yolu bile olmayan bir kazı alanına ise kimse uğramayacaktı. Halbuki Karatepe'de açık hava müzesinin kurulmasıyla çevre bir milli park alanı içine alınarak doğanın korunması da gerçekleşmiştir. Ayrıca bu yörede yaşayan halk önce bir işe, sonra yola sonra da eğitime ve öğrenime kavuşmuştur. Yani yöre insanına fırsatlar verilmiştir. Araştırmacılar bu merkezde çalışarak halkbilimi araştırmaları yapmışlar, karşılıklı alış-veriş sırasında yöresel kilim sanatı gelişmiş ve ayrı bir gelir kaynağı doğmuştur. Burası çalışmalara katılanlar için de bir okul olmuştur. Ben de bu okuldan mezun olduğum için çok şanslıyım. Karatepe Açık Hava Müzesi oldukça erken bir tarihte Sayın Halet Çambel'in bilinçli kararları sonunda ortaya çıkmış, Türkiye'nin ilk, dünyanın da en eski açık hava müzelerinden biri olmuştur.

Açık Hava Araştırma Müzeleri

DeneySEL arkeoloji, arkeolojinin yeni bir türüdür. Buluntular, aynı malzeme ve aynı tür aletlerle yeniden bire bir ölçeğinde yapılır ve kullanılır. Böylece aletin, aracın, binanın veya tekniğin hangi işe ne kadar yaradığı araştırılır sonuçta o toplumun kültürü hakkında daha ayrıntılı bilgi edinilir. DeneySEL arkeoloji tarih ve etnografyayı da beraber kullanır. Bugün bu amaçla kurulmuş veya sonradan bu amaca yönelmiş yeryüzünde yüzlerce müze vardır. Araştırma veya deneySEL müzeler en önemli müze türlerinden biridir. Bu türü size Danimarka'da Roskilde yakınında "Lejre DeneySEL Arkeoloji Merkezi" ile ele alacağım (Res. 7). Bu müzede eski çağlarda Kuzey Avrupa'da insanların nasıl yaşadığı anlatılmakta ve Danimarkalı bilginlerin bu konuda ortaya koyduğu teoriler deneylerle sınanmaktadır. 1964 yılında 20 hektarlık alanda bir vakıf olarak, antropologların önderliğinde kurulan merkezde arkeolojik buluntular ve yazılı kaynaklara dayanarak sanayi öncesi yaşama biçimi ve teknolojisi araştırılmakta adeta deneylerle yeniden icat edilmektedir. Bu alanda kültür tarihçileriyle, doğa bilimcileri yan yana çalışmaktadır. Hayvan ve bitki yetiştirmekten Demir Çağı evlerinin yeniden yapımı, içinde yaşanması, tarlaların eski yöntemlerle ekilip biçilmesi, o çağın doğal çevresinin yeniden kurulması, dokuma, boyama, çanak çömlek yapımı ve pişirilmesine varıncaya kadar bütün eski teknikler burada denenmektedir. Demir Çağı'na ait bazı bulgulara göre kurulan evler birer laboratuvar gibi kullanılmaktadır. Bu evlerin biri üç kez yapıp yakılmış ve sonunda kazıdan çıkan buluntuya benzer bir görünüm elde edilmiştir. Bir başka ev ise zamanın tahribine bırakılmıştır. Böylece arkeologların neyi, nasıl buldukları araştırılmaktadır. Gönüllüler

bu evlerde o çağın koşulları altında yaşamakta ve önemli bilgiler elde etmektedirler. Kazılarda evlerde bulunan at ve inek kemikleri bu hayvanların evde insanlarla beraber barındığını göstermektedir. Gönüllüler de bir kış boyunca aynı biçimde hayvanlarla beraber yaşamış ve onlardan yayılan sıcaklık ile ısınmışlardır. Ev ortasındaki açık ve bacası olmayan bir ocak hem ısınmaya hem de yemek pişirmeye yaramaktadır. Etlerin ocağın üstüne asılması tütsülenerek bozulmalarını önlemektedir. Ocaktan yayılan duman da hem ot çatının hem de tahılların böceklenmesini engellemektedir. Gönüllüler Demir Çağı mezarlarından veya bataklıklardan çıkan örneklerine göre yeniden yapılmış deri ya da kumaş elbiseler giymektedir. Deri elbiselerin yağmura ve soğuğa karşı nasıl koruduğu incelenmektedir. Kumaş elbiselerin hazırlanması ise daha çok araştırma getirmiştir. Önce bulunan örnekler mikroskopta incelenmiş ve yün cinsi, büküm, kalınlık, çözgü sayısı gibi özellikler öğrenilmiştir. Sonra bu yünü verecek koyun cinsi aranmış, bulunmuş ve üretime alınmıştır. Bu yünden elde bükülen iplikler aynı büküm ve kalınlık elde edildikten sonra çözgü sayısı, tezgâh eni ve boyu bunlara göre ayarlanarak o çağda kullanılan çözgüsü ağırlıklı, dikey tezgâhlarda kumaş dokunmuştur. Kumaşların hangi cins bitki ve doğal boyalarla boyandığı araştırılmış ve uygulanmıştır. Bulunan boyama ve dokuma teknikleri şimdi müzeye gelen yüzlerce ilköğretim öğrencisine gösterilmekte ve uygulama yaptırılmaktadır. Polen analizlerine ve kalıntılara bakılarak bulunan tahılların tarımı yine kazı buluntularına göre yeniden imal edilen sabanlarla tarlalar sürülerek ve aynı tür oraklarla biçilerek yapılmaktadır. 7-8 kişilik bir aileyi besleyecek tarla büyüklüğü yine deneylerle saptanmaktadır. Gönüllüler deney evlerinde yaşayarak eski beslenme tekniklerini araştırmaktadırlar. Bir günlük un üretimi için üç saat değirmen başında oturmak gerektiği deneylerle bulunmuştur. Bu undan hazırlanabilecek ekmeğe ve çörek cinsleri de deneylerle araştırılmaktadır. Eski çağın çanak çömleğinin fiziksel ve kimyasal analizi ile hamuru ve pişirilme tekniği araştırılmakta sonra aynı özellikleri verecek çanak çömlekler yapılmaktadır. 2500 yıl önce kullanılan fırın tipleri de kazıda bulunan örneklerden yola çıkarak yeniden yapılmaktadır. Bu merkez, insanların, kültürlerarası bağları, doğa ve kaynakları doğru anlamasına, kültürel ve doğal mirasın sürdürülebilmesi için sorumluluğu olduğuna, kültür farklılıklarına rağmen birbirine hoşgörü göstermesine ve çevresini tanımaya, dikkati çekmektedir. Ülkemizde kurumsal çalışmalar olmamasına karşın Uluburun gemisinin örneğinin yapılması, Urla'daki zeytinyağı işliğı, İznik çinilerinin yeniden keşfi ve üretimi, Boğazköy'deki surlar, Çatalhöyük'teki evler gibi deneysel araştırmalar ve uygulamalar görülmektedir.

Arkeolojik Yapıların Koruması

Arkeolojik yapıların korunması daha çok bakım ve sağlamlaştırma olarak ele alınmalıdır. Yapıların ayrıntılı rölevelerine önem verilmeli, restitüsyonu çizilmeli, önemli ipuçları özenle korunmalı ve belgelenmeli, herhangi bir müdahale sırasında bu izler yok edilmemelidir.

Bakım-Onarım

Arkeolojik yapılar da periyodik olarak bakım ve onarım gerektirir. Su, rutubet, strüktür denetimleri yanında olası tehlikeler de düşünülmelidir. Mezar odaları ise özel bir özen ister. Pek çok mezar odası yüzyıllarca kapalı kalarak korunmuş durumda olduğu halde açıldıktan sonra, hatta Midas tümülüsünde olduğu gibi kazı-araştırma sırasında yanlış yöntemler kullanıldığı için, bozulmaya başlamıştır (Res.8). Bu tür mezar odalarında sürekli rutubet ve sıcaklık ölçümleri yapılmalı ve havalandırmaya önem verilmelidir. Rutubet denetimi için ziyaretçi sayısı sınırlanmalı, sıcaklık ve rutubet dengesini bozacak ilave malzeme ve kütlelerden kaçınılmalıdır.

Anastilos

Arkeolojide müsaade edilen tek rekonstrüksiyon anastilos yöntemidir. Burada sadece mevcut yapı elemanlarının bir araya getirilmesi söz konusudur. Tabii bazı parçaların noksanlığı düşünülerek mevcut parçaların birleşmesini sağlayacak oranda yeni parça yapımına da izin vardır. Ancak hiçbir zaman yeni parça oranı eski parça hakimiyetini bozacak kadar fazla olmamalıdır. Anastilosta parçaları birleştirme teknikleri ve ortaya çıkan strüktürün bütünü ne kadar yansıttığı önemlidir. Yeni parçaların malzemesi yakından anlaşılmalı ve izleyene de anlatılmalıdır. Anastilosta eski strüktür yöntemleri yerine modern taşıma yöntemlerinin kullanılması bugün için yaygın görünüyorsa da kanımca onun da mahzurları yakında ortaya konulacak ve ileride belki de özgün yapım yöntemleri iyileştirilerek uygulanacaktır. Anastilosta modern restorasyon malzemeleri ve teknikleri olarak çelik çubuk yerine karbon elyaf çubuk kullanılması yaygınlaşmaktadır. Özellikle bir deprem sırasında sözgelimi sütun, kaide, başlıkların bağlanmasında çelik çubuklar eğilmeye karşı daha dayanıklı olduğundan taş elemanları patlatmakta ve yapı yine de yıkılmaktadır, halbuki karbon elyaf çubuklar belirli bir esnemen sonra kopmakta taş malzemeye zarar vermemektedir. Bu yöntem, çanak-çömlek onarımında çok güçlü yapıştırıcıların kullanılmaması yönteminden ortaya çıkmıştır. Böylece kazara düşen pişmiş toprak eser daha çok, eski kırık yerinden ayrılmaktadır. Çimento, eski yapı malzemeleriyle hiçbir şekilde

uyuşmamaktadır; kimyasal yapısı, sertliği, genleşmesi, suya karşı davranışı farklıdır. Onun yerine yine geleneksel malzeme olan kireç ve hidrolik kireç daha uyumludur. Antik yapılarda kenetlerde kullanılan kurşun bir yandan demirin paslanmasını önlerken bir yandan da deprem ve deformasyonlarda mafsal gibi elastik davranış göstermektedir. Modern malzeme olarak kurşun yerine reçineler kullanılmaktadır.

Restorasyonun Restorasyonu

Birçok eski restorasyon bugün yeniden ele alınmaktadır. Bunların bir kısmı bakım onarım kapsamında da bir kısmı yanlış restorasyonların neden olduğu hasarların düzeltilmesi içindir. Buna Partenon'daki son çalışmalar, örnek olarak gösterilebilir.

Knossos sarayında Sir Arthur Evans'ın 1900-1931 yıllarında yaptığı restorasyon çok eleştirilen bir restorasyon türü olarak görülmüştür. Nedeni kalıntılarının aşırı derecede canlandırılmasıdır. Kazı sırasında yapılan gözlemler çok değerlidir, bulunan ipuçları, bilgiler taze iken değerlendirilirse çok yararlı olacağı açıktır. Kanımca Evans da aynı şeyi yapmış bulgularını ve sezgilerini somutlaştırarak canlandırmış ve kaybolmasını önlemiştir. Kazı sırasında fark ettiği yok olmuş ahşap elemanları o dönemin yeni kalıcı malzemesi olan betonarmeye canlandırmıyorsa, kısa süre içinde duvarlar, döşemeler, pencere ve kapılar yok olacak ve biz bugün mekânları bu denli algılayamayacaktık. Ayrıca o dönemde kazı alanındaki önemli nesnelere müzeye kaldırılıyor, kazı alanı kaderine terk ediliyordu. Şu sıralarda Evans'ın restorasyonu benzer biçimde restore edilmektedir (Res. 9).

Tıpkı Yapım (Replika)

Bazı arkeolojik verilere göre yeniden yapılan binalardır. Amaç hem izleyiciyi eğitmek hem de bilimsel verileri sınamaktır. Ayrıca *Periyodik Yenileme* olarak adlandırılan bir yöntem belki de dünyada tektir. Japonya'daki Ise tapınakları, 685 yılından beri her 20 yılda bir yeri değiştirilerek yeniden yapılmaktadır. Ise'de tapınağa ait iki arsa vardır. 20. yıl geldiğinde mevcut mimariye bakılarak aynı malzeme ve yöntemlerle, bir dinsel tören içinde yanındaki arsaya aynısı yapılmakta ve sonra eskisi yıkılmaktadır. Böylece hem biçim, hem de malzeme ve yapım yönteminin unutulmaması, devam etmesi sağlanmıştır. Bu işlem Ise'de iki ayrı büyük tapınak (Naiku, Geku) ayrıca üç-dört küçük tapınakta yedekli olarak tekrarlanmakla her türlü belgenin kaybolma olasılığı da ortadan kaldırılmaktadır (Res. 10).

Yeniden Kullanım

Arkeolojik yapıların tamamlanarak, düzenlenerek yeniden kullanımı da görülmektedir.

Taşıma

Kent düzenleme, baraj, yol yapımı gibi nedenlerle yıkılacak veya su altında kalacak yapılar uygunsa taşınmışlardır. Bazı ahşap yapılar da bir yerden başka bir yere bazen kullanım, bazen de açık hava müzelerine götürülmüşlerdir. İstanbul'da da bazı taşıma örnekleri vardır. Bahçekapı'daki I.Abdülhamit Çeşmesi Gülhane Parkı'nın karşısına taşınmış, Üsküdar III.Ahmet Çeşmesi yana kaydırılmış, Tophane'deki II.Abdülhamit Çeşmesi Maçka'ya, Kabataş Setüstü'ndeki Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi aşağıya yol üstüne alınmıştır. Keban Baraj gölü alanı içinde kalan Eski Pertek'teki iki cami (Baysungur ve Çelebi Ali camileri) Yeni Pertek'e taşınmıştır. Assuan'daki Abu Simbel Tapınağı 200 metre geriye ve 65 m yükseğe; Philae adasındaki İsis Tapınağı, yeni Assuan barajının yapılmasıyla Agilika adasına taşınmıştır (Res. 11).

Maket

Arkeolojik yapıların rekonstrüksiyonu yerine maketlerinin yapılması hem daha ekonomik hem de olası kalıcı yanlışları önlemek bakımından daha yararlıdır.

Taşınır Kültür Varlıkları

Müzeler

Eski eserlerin saklandığı müzeler bugün de önemini korumakla beraber bir bölümü sergileme ve depolama alanı niteliğinden tam olarak çıkamamıştır. Bunlara birer vitrinli buzdolabı da diyebiliriz. Genellikle müzelerde en iyi şekilde sergilenmeye çalışılan ancak çevresinden koparılmış bir takım nesnelere bulunur. Oysa bu eserlerin zaman ve mekân olarak nereden geldiğini ve onu yaratan insanı anlatmaya, öğretmeye ihtiyaç vardır. Bu sorunu kavrayan birçok müze şimdi ellerindeki eserleri bu yöntemle anlatmaktadırlar. Bizde de öncü müze düzenlemesi örneği olarak Prof. Nezih Eldem'in Eski Şark Eserleri Müzesi'nin 1967-69 yeni teşhirini sayabiliriz. Bazı müzeler ise araştırmacılar için özel imkânlar sunmakta, gelişmiş kitaplıklarını ve arşivlerini de açmaktadırlar. Bir başka eğilim depoların ziyarete açılmasıdır.

Günümüzde müzelerin görevlerini şöyle özetleyebiliriz:

- Eskiye, geleneksel ve bugünü koruyarak geleceğe iletmek
- Geçmiş, geleneksel ve bugünü tanıtır ve öğretmek geleceğe yol göstermek
- Müzeler kendilerine hedef kitle olarak seçtikleri ilköğretim öğrencilerine kültür tarihini öğretmekte önemli bir rol üstlenmiştir. Burada yeri gelmişken koleksiyonculuk üzerine de bir şey eklemek gerekmektedir. Kanımca etnografik eserlerin koleksiyonculuğu yapılabilir ama arkeolojik buluntuların koleksiyonculuğunun yapılması kaçak kazıyı teşvik edeceğinden yanlıştır. Kaçak kazının ne kadar zararlı olduğu da hepimizce malumdur.

Etnografya Müzeleri

Daha yeni zamanlarda ortaya çıkmasına karşın yine de çoğunlukla teşhir amaçlıdır. Önceleri giyim, ev eşyaları gibi genel konularda eser sergileyen etnografya müzeleri şimdi daha özel konulara yönelmektedir. Aydınlatma araçları, oyuncak, giyim, el sanatları, müzik, çanak çömlek, cam, tarım, halk mimarisi, ısınma gibi teknikler örneklerle anlatılmakta, bunun yanında bilim, sanayi, uçak, uzay araçları, basın, icatlar müzesi gibi müzelerin sayısı da hızla artmaktadır. Japonya'da Suita Ulusal Etnoloji Müzesi bütün dünyayı içeren koleksiyonu ve araştırmalarıyla önemli bir örnektir.

Açık Hava Etnografya Müzeleri

Skansen Müzesi, dünyanın en eski açık hava müzesi olup 1891 'de açılmıştır. Kurucusu Artur Hazelius 1872'den beri bu müzeyi tasarlamış ve örnek toplamaya başlamıştır. Skansen, İsveç'in çeşitli yörelerinden getirilmiş binalar, içindeki gerçek eşyalarla, işliklerinde geleneksel aletler ve teknikler kullanılarak üretim yapılan, geleneksel giysilerle çalışılan evler, depolar, kiliseler, eczane, fırın, ciltçi, matbaa, kuyumcu, bakkal, tabakhane, cam üfleyici, tarakçı, çömlekçi, kahvehane, değirmen, demirci, ayakkabıcı, banka gibi 150 bina ile geçmişteki günlük yaşamı sergilemektedir. Ayrıca parkları, gölleri ve yöresel hayvanat bahçesi de vardır. Her evde kullanıcısının mesleğini yansıtan eşyalar sergilenir. Evlere girdiğinizde ocağını yanmış, odaya bir is kokusu yayılmış bulursunuz. İçinde oturanları geleneksel kıyafetleriyle yaşayan, bir evi gezersiniz. Böylece ziyaretçi konuya, gözden başka diğer duyu organlarıyla da bağlanır. Dışarıda tavuklar, kazlar dolaşır; tarlalar, değirmenler müzeyi canlı tutar.

Sinema Köyü

Sinema köyü kulağa korumayla ilgili gelmeyebilir. Sinema köyü, içinde tarihi filmlerin çekildiği bir yapılar topluluğudur. Çeşitli film şirketleri bu mekânları kiralarak film çekerler. Köyde eski çağın önemli örnekleri sokaklar, bina içleri eşyaları ile yeniden yapılmıştır. Sinema köyünde sahne ve geçici dekorlar yerine hazır bulunan gerçek bir ortam, sinema için de daha uygun ve ekonomiktir. Çünkü gerçeği yaratmak için malzeme ve teknik yanında bilgi de önemlidir. Sinema köylerini ziyaretçiler de gezebilmekte ve tarihi ortamları görebilmektedirler. Geleneksel yaşamlarına önem veren Japonya ve Çin’de televizyonda sürekli tarihi filmler gösterilmekte ve filmler, böyle sinema köylerinde çekilmektedir. Maket parkları da aynı anlamda görülebilir.

Araştırma ve Eğitim Müzeleri

Müzelerin önemli çalışma alanlarından biri eserlerin korunması için gereken önlemleri almak, eserler için en uygun saklama koşullarını sağlamak ve eserlere dayanarak arkeoloji, sanat tarihi ve etnografya açısından araştırma yapmaktır. Bu sonuçların yayınlarla da desteklenmesi, bilgi birikimini arttırmaktadır. British Museum’daki koruma laboratuvarında araştırma bölümü yanında, metal, taş, duvar resmi, mozaik, pişmiş toprak eser, cam, organik eşya, batı resmi, doğu resmi gibi bölümler vardır. Müzeci yetiştiren henüz belki bir-iki üniversitemiz var, ama çeşitli disiplinlerden gelen müze çalışanlarının müzeci olmak için bir kurstan bile geçtiği söylenemez.

Roskilde Viking Gemi Müzesi

Tarihöncesi ve ortaçağda gemi ve gemicilik üzerine kurulmuş bir müzedir. Arkeolojik, tarihi ve etnografik araştırmalarla denizcilik ve gemi yapımı hakkında bilgi toplanmaktadır. Ayrıca gemi yapımı, yünden dokunan yelken özellikleri, gemi boyları hakkında deneysel çalışmalar yapılmaktadır. Gemilerin nerelere kadar gittiği ve tarih boyunca önemi araştırılmaktadır. Müze tersanesinde deneysel olarak yapılan gemilerle malzeme, yapım tekniği ve harcanan insan gücü, gemilerin hızı, ne kadar uzağa gidebileceği gibi konular incelenmektedir. Çalışma çok katımlı olup ustalar, gemiciler, akademik kadro beraber çalışmaktadır. Her yıl ziyaretçilerin de katıldığı gemi seferleri yapılmakta ve ziyaretçilerin merakı ve sordukları sorular da bazen araştırmaları yönlendirmektedir. Müzede Viking gemileri hakkında panolarda her türlü bilgi verilmektedir. Kullanılan ağaç cinsleri, hangi

parçanın ağacın neresinden kesildiği, gemi ile ilgili deyimler anlatılmakta, ayrıca öğrenciler için test kâğıtları, bulmacalar sunulmaktadır. Müzeden çıkarken öğrenci pek çok bilgiyi de öğrenmiş olmaktadır. Tabii bu konuda Thor Heyerdahl'ın deneysel gezilerini de sayabiliriz. Bizde de Bodrum Sualtı Müzesi'nin varlığı sevindiricidir.

Koruma Yöntemleri

Malzeme bozulmasında temel etkenler su ve rutubet, ısı, ışık, hava kirliliği, kimyasal maddeler, iklimsel olaylar, afetler, kazalar (insan hataları ve saldırıları) ve mikro ve makro canlılardır. Bilimsel onarımda esere müdahale edilmeden önce tıpkı doktorların bir hastaya konsültasyon yapması gibi eser incelenir, uzmanlar bir yöntem saptar, bu yöntemin esere uygulanmasında sorunlar çıkması ihtimali varsa laboratuvar analizleri ve deneyler yapıp ondan sonra uygulamaya geçilmektedir. Tabii daha önce eserin tam bir tanımı, bozulmalar, bozulma nedenleri araştırılıp, görsel ve yazılı olarak belgelenebilir. Uygulama aşamaları için günlük tutulur, sonunda bir rapor hazırlanır, onarımdan sonraki durum da belgelendikten sonra dosyası arşive kaldırılmaktadır. Bu onarımdan alınacak dersler varsa onlar da uzmanlara ister bozulma nedenleriyle ilişkili olsun ister koruma yöntemleriyle ilişkili olsun süreli yayınlarla duyurulmaktadır.

Koruma ve araştırma birbirini tetikler ve tamamlar. Yöntem olarak önce araştırma yapılır, sonra korumaya geçilir. Koruma uygulaması sırasında ise eser hakkında ilaveten bilgi edinilir.

Halk Kültürü Değerlerinin Korunması

Halk kültürü değerlerinin korunmasında, araştırma yöntemleri diğerlerine benzese de daha farklı organizasyonlar gerekmektedir. Bu tür korumada halkın, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı çok önemlidir.

Japonya'da el sanatlarını en iyi uygulayan ustaların "Yaşayan Ulusal Varlık" olarak koruma yasa kapsamı içinde gösterildiğini özellikle belirtmeliyim. Çünkü eser ve usta bir bütünün iki yarısıdır. Bu amaçla sanatını geliştirmek, çıraklarına öğretmek için devlet yıllık yardımlarda bulunur, ayrıca sanat eserlerini satın alır, uygulama evrelerini fotoğraf, kitap, film, video, vb. araçlarla belgeler, içte ve dışta tanıtımını yapar.

Ulusal Koruma Merkezleri ve Dernekler

Bütün dünyada müzelerin koruma laboratuvarları yanında, ulusal veya sivil toplum kuruluşlarına ait koruma merkezleri, hem eser korumada hem de araştırma ve eğitim alanında çalışmaktadırlar. Hazırladıkları kurslardan geçen müzeciler en önemli rollerini burada öğrenmektedir.

Kanada Koruma Enstitüsü, 4 müzenin katılımıyla kurulmuş bir merkezdir. Bu tür bir oluşum bizde de bir merkeze bağlı bölge koruma şubelerinin kurulabileceğini düşündürüyor. Kanada'daki enstitü aynı zamanda stajyer kabul etmekte, araştırma bursları vermekte, seminerler, kurslar, workshop'lar hazırlamaktadır. Gezici koruma laboratuvarı araçları, gerektiğinde ülke içinde dolaşarak müzecilere koruma konularında yol göstermekte ve yardım etmektedir. Bu sayede hem merkeze gelen onarılacak eser sayısı azalmakta, hem de merkezdeki korumacılar yerel sorunları daha iyi öğrenmekte ve özellikle "önleyici koruma" yollarını geliştirip öğretmektedirler. Ancak çok önemli ve sorunlu eserlerin onarımı merkezde yapılmaktadır. Müze, çeşitli konularda koruma broşürleri (CCI notes, Technical Bulletin) hazırlamaktadır. Kanada Koruma Enstitüsü ilk kurulduğunda ülkede bu konuda yeterli uzman eleman olmadığı fark edilmiş, Avrupa ve İngiltere'den uzman getirilmiştir. Şimdi ise dünyaca ünlü bir merkez haline gelmiştir. İtalyanların *Onarım Merkezi (Centro del Restauro)*, merkezi New York'ta olan *Getty Koruma Enstitüsü* de önemli koruma merkezlerindedir. *Europa Nostra* 200 kadar sivil toplum kuruluşunu kapsayan bir kurumdur. Ayrıca *National Trust*, *Civic Trust* geniş örgütleri olan kuruluşlardandır. *World Monuments Fund (WMF)*, New York merkezli, yeryüzündeki bütün anıt ve siteleri koruma amaçlı, çok uluslu bir sivil toplum kuruluşudur. İstanbul'da kurulan Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki koruma-onarım merkezi (*Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı*) geçenlerde yirminci yılını doldurmuştur. Bu süre içinde bütün yurda çok az personeli ile özveriyle hizmet veren, pek çok başarılı koruma projesini hayata geçiren bu kurumun değeri ne yazık ki anlaşılammış, ilgili bakanlıktan yeterli destek görmemiştir.

Uluslararası Kuruluşlar

ICCROM (Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma Ve Onarım Merkezi), kültür varlıklarının incelenmesi, korunması ve onarımı için 1959'da kurulmuş uluslararası bir UNESCO kurumudur. Bütün dünyada anıtlar, siteler, müzeler, kitaplıklar ve arşivlerin korunması ve saklanması alanında tek-tir. Bu alanda bilgi toplar, araştırmaları koordine eder, danışmanlık yapar,

öğütler verir, alet ve kitap yardımı yanında, ileri düzeyde eğitim sunar, burs verir, kültür mirasının korunması için kamuyu uyarır.

ICOMOS (Uluslararası Anıtlar Sitler Konseyi), 1965 yılında mimari ve tarihi çevrenin korunmasında yöntem, teknik ve politikalar araştıran, tartışan, yayan, öğreten ve birçok ülkede yerel örgütleri olan bir kuruluştur. Şimdiye kadar ahşap, taş, kerpiç, fotogrametri, koruma eğitimi gibi alanlarda sempozyumlar düzenlemiştir.

ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi), müze ve müzecilerin uluslararası bir örgütü olup dünyanın taşınır, taşınmaz, bugünkü ve gelecekteki doğal ve kültürel mirasını koruma, devamlılık ve iletişimi sağlamak üzere kurulmuştur.

Avrupa Konseyi, amacı üyeleri arasında insan hakları, demokrasi, eğitim, kültür ve çevre bakımından işbirliği sağlamak ve geliştirmektir. Konsey şimdilerde Granada'daki "mimari miras", Valetta'daki "arkeolojik miras" toplantılarından sonra kültür mirasının tanımı ve yorumu, sayısal ortama aktarılması, tarihi binaların korunması ve restorasyonu, tarihi merkezlerdeki konutların canlandırılması konularında standartlar, yöntemler hazırlanması ve doğru uygulamalar yapılmasını takip etmektedir.

WHF (World Heritage Fund), Dünya Miras Fonu, UNESCO 1972 tüzüğünün hedeflerini sağlayan, World Heritage Center'e bağlı bir kuruluştur. Fonun kaynağı üye ülkelerin aidat ve bağışlarından sağlanır. Dünya mirası listesine girecek anıtlar ve sitler için hazırlık, korunması için teknik yardım, eğitim, acil destek, bilgi ve tanıtım projelerinin masraflarını karşılamaktadır.

Ayrıca bütün bu kuruluşların bazı alt komiteleri vardır.

Uluslararası Koruma Toplantıları

Koruma konusunda bilinç arttıkça bazı ilkeler ortaya koyma fikri de oluşmuştur. Böylece 1877 den başlayan uluslararası birçok tüzük, uyum, öğüt ortaya çıkmıştır. Bunların içinde Türkiye'de en bilinenleri 1904 Madrid, 1931 İtalya'da Carta Del Restauro, 1931-1933 Atina tüzükleridir . II. Dünya savaşından sonra yıkılan kent ve yapıların onarılması yeni sorunlar ortaya çıkarmış ve bunlar 1954 Avrupa Kültür Uyumunda gözden geçirilmiştir. 1956'da "Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler" UNESCO toplantısı yapılmıştır. 1964 yılında Venedik'te yapılan bir toplantıda alınan ve hâlâ önemini koruyan kararlara Venedik Tüzüğü denilmektedir. 1967, 1968, 1969, 1970, 1972 Paris UNESCO toplantılarından sonra 1975 Avrupa Mimarlık Mirası yılında da bazı ilkeler öne sürülmüştür. Aynı yıl Amsterdam Bildirgesi

karşımıza çıkmaktadır. 1976, 1978, 1980, 1982 Dresden, 1983 Roma, 1985 Granada, 1987 Washington, 1989, 1990, 1992 Valetta, 1993 Fez, 1994 Nara, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004, 2005 Kyoto bildirgesi gibi bazen aynı yılda birkaç tane olmak üzere toplantılar yapılmış ve kararlar alınmıştır. Bütün bu toplantı ve kararlar dünyanın koruma konusuna ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Kültür Mirası Yönetimi

Doğu blokta mülkiyet hakkı sınırlı olduğundan kültür mirasının korunması tepeden inme kararlarla daha kolay ve başarılı olmuştur. Ancak kapitalist düzene geçmeye başladıklarında bu alanda atılmış pek çok doğru adım geriye alınmaktadır. Batı'da ise kültür mirasını korumak için doğru ve gerçekçi planlama ve teknikleri araştırmak ve kapitalist ekonomik düzen içinde uygulamak biçimine "Kültür mirası yönetimi" denmektedir. 1975 Amsterdam bildirgesinde Avrupa Konseyi, gerçek hayatta ekonomik ve sosyal bakımdan uzun vadeli koruma sağlamak için eski esere işlev verilmesini önermektedir. Bu konuda ortaya atılan yeni bir kavram da "sürdürülebilir koruma" dır. Buradaki yaklaşım korumaya karar verenlerin bu kararların etkileyeceği kişilere yakın durması olmalıdır.

Dünyadaki bunca çaba ve deneyim özellikle Avrupa'da semeresini vermiş, kültür mirasını büyük oranda koruma altına almış, şimdi bunun keyfini çıkarmaktadır. Onların koruma alanındaki sorunları yanında bizim sorumlularımız çok ilkel kalmaktadır. Umudumuz bizim de koruma çalışmalarını bir an önce kurumsallaştırmamızdır.

Prof. Dr. Reha Günay
Yeditepe Üniversitesi
İstanbul / Türkiye
rehagunay@turksatkablo.net

Seçilmiş Kaynakça

- Alsaç, Ü. – E. Madran – N. Özgönül
1990 *Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Onarılması Konularında Kaynakça*, Ankara.
- American Association of Museums
1984 *Caring for Collections: Strategies for Conservation, Maintenance, and Documentation*, Washington.
1985 *Museums for a New Century*, Washington.
- Amoroso, G. – F. Vasco
1983 *Stone Decay and Conservation*, New York, Elsevier.
- Beitia, S. S. – C. A. Brebbia
1997 *Structural Studies, Repairs and Maintenance of Historical Buildings*, Southampton-Boston.
- Council of Europe: *Declarations*
- Croci, G.
1998 *The Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage*, Southampton-Boston.
- Erder, C.
1971 *Tarihi Çevre Kaygısı*, Ankara.
1975 *Tarihi Çevre Bilinci*, Ankara.
- Feilden, B. M. – J. Jokilehto
1993 *Management Guidelines: For Cultural Heritage Sites*, Rome.
- Feilden, B. M.
1994 *Conservation of Historic Buildings*, Oxford.
- Fitch, J. M.
1990 *Historic Preservation: Curatorial Management of the Built World*, Charlottesville & London.
- Graham-Bell, M.
1986² *Preventive Conservation: A Manual*, Victoria.
- Harris, S. Y.
2001 *Building Pathology*, New York.
- ICOMOS: *Charters*
- Olivier, A.
1997² *Dampness in Buildings*, London.
- Pearce, D.
1989 *Conservation Today*, London-New York.
- Ransom, W. H.
1996² *Building Failures: Diagnosis and Avoidanca*, London.

Robert, P.
1989

Adaptations: New Uses for Old Buildings, New York.

Sease, C.
1987

A Conservation Manual for the Field Archaeologist, Archaeological Research Tools, vol.4, Ucla.

UNESCO: *Conventions and Recommendations*

Res. 1 *Almanya, Butzbach'da Markt Platz*

Res. 2 *Özbekistan, Hiva'da gelinin türbe ziyareti*

Res. 3 Yemen, Sana'a

Res. 4 Japonya, Kyoto Kinkakuji Tapınağı bahçesinde ağaçların şekillendirilmesi

Res. 5 Karatepe Açık Hava Müzesi

Res. 6 Japonya, Nara'da Heijo Sarayı eski tapınak dikmelerinin selvi ağacı ile canlandırılması

Res. 7 Danimarka, Roskilde Açık Hava Müzesi at kültürü

Res.8
Polatlı, Midas
Tümülüsü mezar
odası ahşaplarında
mantar saldırısı

Res. 9
Girit'te Knossos
Sarayı'nda Sir Arthur
Evans'ın yaptığı
restorasyonların
restorasyonu

Res. 10 Japonya, Ise'deki tapınağın yenisi yapıldıktan ama eskisi henüz yıkılmadan önceki görünümü

Res. 11 Mısır, Philea Adası'ndaki tapınağın yeni bir adaya taşındıktan sonraki hali

